

С. М. Романчук, Н. Г. Мичак

ПВНЗ «Український гуманітарний інститут» (м. Буча)

ДУХОВНА ПІРВА МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ ПОГЛЯД ІВАНА ОГІЄНКА

У статті автори розглядають причини духовного занепаду сучасного суспільства з ретроспективного погляду Івана Огієнка. Йдеться про підходи, запропоновані митрополитом Іларіоном, що сприяють розвитку духовного світу підрастаючого покоління. Автори демонструють, як вони втілюють ідеї духовного світобачення ученого під час викладання різних предметів в Українському гуманітарному інституті. Проаналізовано роль рідної мови, любові до Бога, держави як чинників духовного зростання молодого покоління.

Ключові слова: духовність, сучасне суспільство, рідна мова, віра, антропоцентризм.

Ріка часу відносить усе, крім вашої цілі і вашої місії.

Сільвія Браун

Останнім часом постійно акцентується увага на наслідках фінансової кризи. Зазначається, що сама вона є причиною й морального зубожіння українців. Хоча варто наголосити і на «прозрілій» свідомості багатьох жителів нашої держави, які позиціонують себе українцями всупереч їхньому фінансовому стану. Звичайно, Україна переживає нелегкі часи свого становлення. І не зважаючи на те, що цьогоріч ми відзначали вже 27 річницю незалежності, все одно багато проблем лишається за горизонтом свого розв'язання. Кожна свідомо людина шукає відповіді на важливі запитання життя, починаючи іще з античності: хто я? звідки я? і куди я їду? Саме пошуки відповідей на них породжують низку логічних умовиводів, а інколи й зовсім не логічних. Очевидно, усе залежить від тої площини світогляду, яка переважає: матеріальна чи духовна. У культурологічній концепції розвитку держави зазначено, що від домінантного стержня залежить розвиток окресленої перспективи. В умовах девальвації моралі легко порушити закон, обійти встановлені принципи. Тому сьогодні постараємося прослідкувати думку людини, яка на своєму шляху зустрічала не тільки сонце, але лишилася Людиною, Людиною, яку сьогодні увесь світ згадує, коли читає Біблію українською мовою, чи обдумує шляхи розвитку національної церкви, чи прагне «вибудувати» свій духовний світ – Івана Огієнка.

Нам відомі публікації про богословську, державну, наукову, письменницьку, публіцистичну, редакторсько-видавничу, громадську та іншу діяльність Івана Огієнка. Так, зокрема, викликали інтерес педагогічні та просвітницькі ідеї вченого (А. Алексюк, С. Болтвінець, О. Гривнак, Б. Кобзар, О. Ковтун (Бугайчук), І. Кучинська, М. Левківський, Л. Ляхощка, В. Ляхощкий, В. Майборода, Г. Сагач, М. Скалецький, І. Тюрменко, І. Федоров, Л. Федорова, І. Шоробура), культурологічні студії (В. Качкан), мовознавча спадщина (С. Болтвінець, М. Тимошик), мовно-освітні питання (О. Біла, А. Білан, С. Болтвінець, Я. Ганіткевич, І. Кучинська, В. Ляхощкий, М. Тимошик), епістолярій (С. Гальченко, В. Ляхощкий), церковно-релігійна діяльність (С. Білокін, І. Гирич, А. Колодний, Л. Філіпович), мовознавчий (Л. Бондарчук, А., В. Задорожний, В. Коваль, Л. Полюга, Л. Рева,

Г. Стрельчук), літературознавчий (С. Вардеванян, В. Мацько, О. Мишанич, Є. Сохацька, М. Тимошик) та ін.

Метою нашої праці є розкрити підходи Івана Огієнка, які впливають на становлення духовності людини ХХІ століття в ретроспективній площині.

Почати варто з пошуку пріоритетних цінностей, які будують основу щасливого життя. Якщо домінантою в цьому випадку виступатимуть матеріальні блага, то рано чи пізно це може призвести до розпаду, стресу і навіть депресії. Очевидно, існують інші фундаментальні принципи життя, які допомагають «встояти» у будь-яких ситуаціях і бути щасливим. Вважаємо, такими принципами є духовні. Про це не тільки у своїх працях, а й життя зазначав відомий митрополит. Ми погоджуємося з тим, що людина в своєму житті повинна виконувати не тільки закони суспільства, але й закони духу, які за своєю суттю є первинними і тому визначальними.

Важливу роль духовного зростання молодого покоління Іван Огієнко приділяв рідній мові. Учений підкреслює, що справжнє виховання і навчання підрастаючого покоління ґрунтується на глибокому й усвідомленому вивченні рідної мови, власної історії, культури та духовних надбань попередніх поколінь, наших дідів і прадідів. У цьому взаємозв'язку минулого й сучасності, давнього і нового. «Рівень культури народу, – зазначав видатний вчений, – його націєтворчі здобутки та перспективи перебувають у пропорційній залежності від рівня літературної мови» [2, с.47]. Становлення дитини як особистості починається у родині. Саме від батька й матері дитина засвоює перші відомості чи набуває знань про світ і довкілля, про закони розвитку природи й людських, суспільних відносин, про красиве і потворне, про вічне і минуле, про справжнє і удаване... Першими вчителями і наставниками у дітей є саме батьки, їх авторитет завжди незаперечний. Але ж якою мусить бути і міра відповідальності перед ними?

Науково-педагогічна діяльність Івана Огієнка справила значний вплив на розвиток української педагогічної думки і національної школи. У багатьох його працях наголошується на ролі учителя у навчально-виховному процесі як людини духовної, моральної, здатної передати учням свої переконання і віру [3].

Є підстави стверджувати, що показником повноцінного виховання для Івана Огієнка було прагнення особистості пізнавати культурно-історичну спадщину свого народу, цінувати його духовні надбання на противагу матеріальному. Він вважав, що на цьому можна базувати повноцінне навчання і виховання дітей у школі.

Багато уваги приділяв Іван Огієнко відкриттю перед кожною дитиною усіх багатств нашої української літературної мови, невичерпності її джерел. Він підкреслював, що колядки і щедрівки, заклички і примовки, лічилки і дражнилки, а ще багатюща народнопісенна, народнопоетична творчість повинні широко і ґрунтовніше застосовуватися як у навчальній, так і у виховній роботі з дітьми. І до сьогодні ці положення не втратили свого практичного значення. Іван Огієнко застерігав від неправильного, довільного вживання учителем під час спілкування з учнями (не тільки під час навчальних занять, а й поза їх межами) архаїзмів, неологізмів, вульгаризмів, калькової мови. Він зазначав зокрема: «У звичайній мові архаїзми псують чистоту літературної мови» [5, с.113]. Із сумом та неспокоєм писав про таке явище, яке і дотепер має своє місце у нашому сьогоденні: «Літературна мова наша, хоч має невичерпне джерело перлин у своїй живій мові, невироблена, стан навчання її по школах ненормально низький, сама наука її не може похвалитися поважними працями, бо громадянство не заохочує своїх учених-україністів до глибокої праці» [7, с.257]. Звичайно, Інститут української мови НАН України разом із Національною академією педагогічних наук України та Міністерством

освіти та науки України прагнуть відкоригувати втрачений статус української мови в роки Радянського Союзу. Зокрема, розроблено нові освітні програми викладання української мови на різних рівнях підготовки. Основною метою цих документів є формування в учнів різних компетентностей: мовних, комунікативних, соціокультурних та ін. Однак суспільство розуміє нищівний стан Академії наук. На розробку і втілення різних проєктів держава практично не виділяє коштів. Наука не достатньо оцінюється державою.

Попри це, у навчальних закладах різних ланок постійно проводяться заходи, які утверджують престиж рідної мови: конкурс знавців з української мови імені П. Яцика, олімпіада з української мови, мовно-літературні конкурси, фестивалі, вікторини. В Українському гуманітарному інституті навчаються студенти-іноземці. У навчальному закладі створено усі потрібні умови для викладання «Української мови (за професійним спрямуванням)». Наприклад, протягом року вони вивчають українську мову як іноземну. Інтерактивний підхід, застосований викладачем під час викладання предмета, сприяє швидкому засвоєнню лексичного та граматичного матеріалу. Як результат, на практичних заняттях з «Української мови (за професійним спрямуванням)» студенти активно відповідають, доповнюючи свої аргументи презентаціями.

Є підстави стверджувати, що для Івана Огієнка основою виховання і становлення особистості була віра і мова: «Зробіть усе, щоб з дітей вийшли свідомі люди», – звертався він до учительства. За основу світовчення для будь-якої людини Іван Огієнко як громадянин і церковний діяч брав Святе Писання. Стосовно мови, то Біблія говорить: «Споконвіку було Слово, а Слово в Бога було, і Бог було Слово. Воно в Бога було споконвіку. Усе через Нього повстало, і ніщо, що повстало, не повстало без Нього» (Св. Єван. від Івана, 1-1:3). Немає мови більшої, немає мови меншої. Немає мови кращої чи гіршої, бо всі мови від Бога. Людина, яка зневажає мову народу, серед якого живе, чинить не за Господньою заповіддю: «А тепер, як прийду я до вас, браття, і до вас говорити буду чужою мовою, то який вам пожиток зроблю, коли не поясню вам чи то відкриттям, чи знанням, чи пророчтвом, чи наукою? Так і ви, коли мовою не подасте зрозумілого слова – як пізнати, що кажете? Ви говоритимете на вітер! Як багато, наприклад, різних мов є на світі, і жодна з них не без значення» (Перше посл. св. Павла до коринтян, 14-6:10).

Саме базуючись на цих постулатах Івана Огієнка та розуміючи роль Біблії в духовному становленні молодого покоління, в Українському гуманітарному інституті та школі «Академія мудрості», створеній при ньому, викладання усіх предметів ґрунтується на християнській інтеграції.

Іван Огієнко радив батькам і вчителям: через мову, через живе спілкування ми торкаємося найвіддаленіших, найпогаємніших куточків людської душі, яка завжди, за будь-яких умов, прагне світла. Звідси знову Господні настанови, що несуть справжню мудрість на віки вічні: «Ось тому, хто говорить чужою мовою, нехай молиться, щоб умів вияснити. Бо коли я молюся чужою мовою, то молиться дух мій, а мій розум без плоду!» (Перше посл. св. Павла до коринтян, 14-13:14). Вболіваючи за долю українського народу, його місце в європейській та світовій спільноті, Іван Огієнко розумів, що рідна школа – «...найсильніше джерело вивчення і консервації своєї рідної мови взагалі, а літературної зокрема» [6, с.88]. Він наголошував на тому, що вчити українських дітей рідною їм мовою є справою чистого сумління та патріотичного обов'язку кожного педагога просвітянина, учителя національної школи. Десять найголовніших мовних заповідей свідомого українця громадянина свого народу, своєї держави [4; 6].

Мова – то серце народу: гине мова – гине і народ. Хто цурається рідної мови, той у саме серце ранив свій народ. Літературна мова – то головний

двигун розвитку духовної культури народу, то найміцніша освіта її. Уживання в літературі тільки говіркових мов сильно шкодить культурному об'єднанню нації. Народ, що не створив собі соборної літературної мови, не може зватися свідомою нацією. Для одного народу мусить бути тільки одна літературна мова і вимова, тільки один правопис. Головний рідномовний обов'язок кожного свідомого громадянина – працювати для збільшення культури своєї літературної мови. Стан літературної мови – то ступінь культурного розвитку народу. Як про духовну зрілість окремої особи, так і про зрілість цілого народу судять найперше з культури його літературної мови. Кожний свідомий громадянин мусить практично знати свою соборну літературну мову й вимову та свій соборний правопис, а також знати й виконувати рідномовні обов'язки.

Він ворушив і виніс на обговорення питання про церкву й рідну мову. Митрополит Іларіон утверджував думку, що «кожна віра найміцніше зв'язана з рідною мовою народу, бо рідна мова – то основний родючий ґрунт кожної віри. Рідна мова – шлях до Бога» [7, с.55]. Він переконував, що твердинею церкви є рідна мова; вважав, що богослужіння повинні відправлятися живою мовою народу; церква повинна дбати, щоб дати своїм вірним переклад Біблії зразковою соборною літературною мовою [7, с.55-56]. Отже, питання віри і рідної мови, за І. Огієнком, нерозривні, взаємопов'язані.

Духовно оригінальною та «слухняною» є та людина, яка не мислить свого життя без віри, адже сила віри безмежна. Відомий видатний лінгвіст, педагог, учений, один із фундаторів національної освіти і виховання в Україні, церковний, громадський і політичний діяч Іван Огієнко з цього приводу зазначав: «Хто до чогось прямує з глибокою Вірою, і глибоко вірує в досягнення свого задуму, і має волю міцну до того, той досягне таки свого задуму. Отож, віруймо в Божу силу й Божу допомогу всією своєю істотою: серцем, душею і розумом» [2, с.136].

Повнота духовної оригінальності притаманна тільки тим, чия віра базується на любові. Адже у Біблії сказано: «Бог є любов» (1 Івана 4:8). Тому де любов – там і Бог. І тільки любов'ю, як вічним життям, будується світ. Усе, побудоване не на любові, впаде.

Жодне питання, порушене Іваном Огієнком, не втратило своєї актуальності сьогодні. У статті ми намагалися переконатися в тому, наскільки важливими для духовного збагачення особистості митрополит вбачав рідну мову, культуру, народ.

На сучасному етапі розбудови держави ми повертаємося до тих фундаментальних принципів, які ще були закладені ученим. Вони ніколи не втрачають свої цінності, тому що вони поза часом і людською оцінкою – вони вічні. Переносячи його погляди на сучасність, можна спроектувати наступну тенденцію: якщо ви знаєте Бога, любите рідну мову, сповнені глибоких роздумів про сенс людського буття, призначення людини на землі, вибір справжніх духовних цінностей, обов'язково проживете оригіналом.

Під час викладання менеджменту, предметів, що стосуються екології, безпеки життєдіяльності студентам Українського гуманітарного інституту наголошується на важливості антропоцентричного підходу, розуміння людини як суб'єкта духовного світобачення. Варто наголосити, що на сьогодні актуальним є розуміння екології не тільки як науки про землю-будинок, а й розгляд важливої її домінанти – екології духовності. Зауважимо, що остання є базовою для розгляду будь-якого іншого академічного питання.

На нашу думку, Іван Огієнко розкрив сутність духовної оригінальності і педагога, і учня, і кожного громадянина. За Іваном Огієнком «кожен учитель, якого б фаху не був, він мусить досконало знати свою соборну літературну мову, вимову та соборний правопис» [6, с.26]. Це твердження вченого актуальне й сьо-

годні, оскільки, навчаючи дітей за українським підручником, важливо «стояти на сторожі чистоти й правильності української літературної мови» [5, с.92].

Як справедливо зауважував учений, головними ж інституціями, які формують релігійний світогляд особистості, залишаються сім'я і церква. Церква навчає нас чесного життя, котре провадить до правдивого щастя, до обожнення, як нашої цілі на цьому світі. Присмно спостерігати, коли родина разом іде до церкви. Там діти вчать любити Бога, батьків, своїх ближніх і навіть ворогів. Пам'ятаймо, чого навчимо змалку, того діти не забудуть ціле життя.

У сучасному світі нелегко знайти свою оригінальність. Це пояснюється тим, що нормою, на жаль, стала аморальність. Для духовного відродження суспільства спочатку варто пробудити свідомість творців нашої історії, а також захисників закону, адже вони є обличчям духовної або бездуховної оригінальності нації. Однак якщо кожен із нас щодня керуватиметься нормами духовного закону, життя спочатку радуватиме «цвітінням», а потім і зрілими плодами — оптимізмом, красою людських стосунків, щастям. Саме до цього у своїх працях закликав Іван Огієнко. Подальший розгляд окресленої проблематики вбачаємо у розкритті значення морального обличчя особисті для її професійного зростання в умовах викликів ХХІ століття.

Список використаних джерел:

1. Задорожний В. Іван Іванович Огієнко-мовознавець. *Мовознавство*. 1990. №1. С. 62-70.
2. Кудрик Л. Іван Огієнко про формування духовної культури людини. *Укр. мова та л-ра*. 2004. травень №19. С. 19-119.
3. Мартиненко С. Педагогічна спадщина Івана Огієнка (митрополита Іларіона) і розвиток сучасної національної школи (Використання педагогічних ідей Івана Огієнка в сучасній школі). *Директор школи*. 1999. №4. С. 2.
4. Марушкевич А. Іван Огієнко про рідномовні обов'язки. *Початкова школа*. 1999. №2. С. 56.
5. Огієнко І.І. (Митрополит Іларіон). Історія української літературної мови / упоряд., автор істор. біограф. нариса та прим. М.С. Тимошик. Київ : Либідь, 1995. 296 с.
6. Огієнко І.І. Наука про рідномовні обов'язки: Рідномовний катехизис для вчителів, робітників пера, духовенства, адвокатів, учнів і широкого громадянства. Київ : Обереги, 1994. 72 с.
7. Огієнко І. (Митрополит Іларіон). Рідна мова / упоряд., авт. передмови та коментарів М.С. Тимошик. Київ : Наша культура і наука, 20. 436 с.

In the article, the authors consider the causes of the spiritual decline of modern society from the retrospective view of Ivan Ohiienko. These are the approaches proposed by Metropolitan Hilarion, which contribute to the development of the spiritual world of the younger generation. The authors demonstrate how they embody the ideas of the scientist's spiritual outlook when teaching various subjects at the Ukrainian Humanitarian Institute. The role of the native language, love of God, the state as factors of spiritual growth is analyzed. For Ivan Ohiienko, the foundation of education and the formation of personality was faith and language. In his writings, the scholar stressed that a person who despises the language of the people among whom he lives, violates the commandment of the Lord. It is based on these postulates at the Ukrainian Humanitarian Institute and at the Academy of Wisdom created by him teaching all subjects based on Christian integration. The teachers understand that the spiritual formation of the younger generation is impossible without the knowledge of the mother tongue without studying the Bible in their native language, the spirituality of the person affects not only the fact that she knows, but also how she obeys the commandments. Of the metropolitan Hilarion

repeatedly emphasized that the church and family are the most important institutions that shape affect the spiritual world of a young man. Continuing the traditions of Ivan Ohienko, the authors of the scientific research in their classes emphasize that by fulfilling any professional duty, one must adhere to the principle of anthropocentrism, since it is only a dominant one. We also want to draw attention to the fact that the modern young generation, unfortunately, has lost environmental education not only in theoretical cut, but also in practice. In the scientific work it is stressed that in the personal and professional life, first of all, it is necessary to adhere to the principles of the ecology of spirituality. According to Ivan Ohienko, they are the primary ones in establishing the spiritual life of a young person.

Key words: spirituality, modern society, native language, faith, anthropocentrism.

Отримано: 04.09.2018 р.

УДК 372.461 (07)

DOI: 10.32626/2309-7086.2018-15-2.338-345

Н. В. Третяк

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО РОЗВ'ЯЗАННЯ ДИДАКТИЧНИХ ПРОБЛЕМ (на основі педагогічних ідей І. Огієнка)

У статті розглянуто педагогічну діяльність І. Огієнка 1914-1919 рр.; його внесок у розв'язання дидактичних проблем; розкрито значення поняття комунікативної компетентності, його роль у формуванні мовленнєвої культури майбутніх фахівців педагогічної освіти, проаналізовано рівень вивчення в науково-методичній літературі формування дидактичних проблем; запропоновано систему дидактичних завдань, спрямованих на формування в майбутніх учителів початкових класів правильності мовлення.

Ключові слова: літературна мова, мовлення, дидактичні завдання, дидактична гра, ігрова діяльність, комунікація, комунікативна компетентність, урок.

І. Огієнко відомий як видатний діяч освіти, професор кафедри української мови, перекладач, ректор Кам'янець-Подільського державного українського університету, а також автор понад тисячу праць. Він висвітлював проблеми, які стосувалися формування, розвитку та функціонування української мови; підкреслював значення української мови в духовному відродженні особистості; розвивав ідею соборності мови, українознавчі проблеми в науковій діяльності. Окремі аспекти мовно-освітніх питань висвітлювали у своїх працях такі мовознавці, як М. Тимошик, О. Біла, В. Ляхоцький, А. Білан та ін. Як мовознавець, І. Огієнко зосереджував свою увагу на питаннях відродження української мови, його непокоїла проблема соборності мови. Він виступав проти тих видань, які стояли на перешкоді створення однієї літературної мови. І. Огієнко наголошував, що «народ, який не має спільної літературної мови, – то недозріла нація. Об'єднаємось у мові – і усе мовне об'єднання, реалізація соборності української мови золотими буквами залишиться не тільки в історії української культури, але й у політичній історії нашого народу» [9, с.38-39].

Іван Огієнко – педагог, один з фундаторів національної системи освіти і виховання. Доробок ученого є одним з найважливіших джерел пізнання, роз-